

MÉS ENLLÀ DE MAUTHAUSEN FRANCESC BOIX FOTÒGRAF

1 INTRODUCCIÓ

El mateix dia 5 de maig de 1945, algun dels companys de Francesc Boix el fotografiava amb una càmera penjada al coll i un braçalet que l'identificava com a reporter. Feia poques hores que el camp de concentració nazi de Mauthausen, on Boix fou deportat, havia estat alliberat per les forces nord-americanes i amb aquella imatge quedava fixada la seva afició i professió que havien començat a Barcelona, des de ben jove, i que no acabarien fins a la seva mort a París, l'any 1951.

Amb aquesta mostra de la seva trajectòria com a fotògraf, complim el deure de memòria envers Francesc Boix i envers els homes i les dones republicans que transitaren pels camins de les guerres: la d'Espanya (1936-1939) i l'europea (1939-1945). Homes i dones que deixaren la vida i veieren anorreada la seva dignitat en tots els camps d'esclavatge i extermini del Tercer Reich alemany i que, en el cas dels supervivents, acabaren per ser abocats a un exili definitiu o al tracte ignominiós del règim de la dictadura franquista.

2 JOVENTUT, GUERRA CIVIL I EXILI (1920-1941)

Francesc Boix Campo nasqué al barceloní barri del Poble Sec el 31 d'agost de 1920, en el si d'una família republicana i catalanista, amb vincles amb els cercles llibertaris. La seva joventut transcorre entre les tertúlies a la sastreria familiar, els estudis i les primeres passes com a aprenent de fotògraf, afició que compartia amb el seu pare, que tenia un petit laboratori fotogràfic a casa seva. El cop d'estat feixista del general Franco, l'any 1936, i els nous aires revolucionaris determinaren, com a bona part dels joves d'aquella època, una presa de consciència i una radicalització ideològica, que el dugueren a afiliar-se a les Joventuts Socialistes Unificades (JSU), a col·laborar a la premsa comunista i a recórrer els fronts de la Guerra Civil per documentar els esdeveniments i estimular les accions a la rereguarda.

Boix no pogué contemplar la caiguda de Barcelona a mans de l'exèrcit franquista, l'any 1939, atès que abandonà la seva terra juntament amb la seva unitat militar, mentre que el pes de la repressió s'abatia sobre el seu pare. Bartomeu Boix morí poc després de sortir de la presó Model de Barcelona, l'any 1942, mentre el seu fill ja estava deportat a Mauthausen.

— Fotoperiodisme als fronts d'Aragó i del Segre
Des del mateix juliol del 1936, el jove Boix aprofità totes les oportunitats per desenvolupar la seva passió per la fotografia i per establir relacions amistoses, entre elles, amb Teresa Pàmies i Gregorio i Joaquín López Raimundo, membres destacats de les JSU. Primer van ser les reunions de les Joventuts Socialistes Unificades i després les col·laboracions periòdiques al setmanari *Juliol*, fins que, a mitjan 1937 i de la mà del comissari polític Jaume Girabau, s'incorporà a la 143 Brigada mixta de la 30a Divisió, amb la qual recorregué els fronts de Terol, Osca, Balaguer, Vilanova de Meià i Vilanova de la Barca.

— Exili francès i internament

Boix es trobà entre la corrua de soldats i població civil que, després de la desfeta republicana, cercaven refugi a l'altra banda dels Pirineus i patí internament als camps francesos de Vernet (Arièja) i Septfonds (Tarn i Garona), fins que fou enrolat a la 28a Companyia de Treballadors Estrangers, destinada a la zona dels Vosges (regió de Lorena, al nord-est de França), on caigué presoner dels alemanys la nit del 20 al 21 de juny de 1940, després de l'ensulsiada de l'exèrcit francès. El *Frontstalag* (camp de presoners de guerra en territori francès) de Belfort, al nord-est de França, i l'*Stalag* (camp de presoners de guerra a Alemanya) XIB de Fallingbostel, a la Baixa Saxònia (Alemanya) van ser l'avantsala del seu camí cap al camp de Mauthausen a Àustria, on arribà el 27 de gener de 1941.

3 CRONOLOGIA

1920 / 31 d'agost

Neix a Barcelona al barri del Poble Sec, fill de Bartomeu Boix i Anna Campo. El seu pare era sastre i fotògraf amateur.

1934 / Comença l'aprenentatge de l'ofici de fotògraf a la Casa Fotografia Industrial Romagosa, a Barcelona.

1935 / Inicia la seva militància política a les Joventuts Socialistes Unificades (JSU), a través del Casal Jove Guàrdia del Poble Sec.

1936 / 3 de setembre

Surt el primer número de la revista *Juliol*, portaveu de les JSU.

1937 / 10 de juliol

Boix publica les seves fotografies a la revista *Juliol*, que solen acompanyar articles sobre les activitats de les joventuts catalanes durant la guerra.

Mitjan 1937. S'incorpora al front com a reporter fotogràfic, a la 143 Brigada mixta de la 30a Divisió, amb la qual recorregué els fronts de Terol, Osca, Balaguer, Vilanova de Meià i Vilanova de la Barca.

1938 / Exerceix de reporter, al front d'Aragó i al del Segre, a la 30a Divisió (l'antiga columna Macià-Companys).

1939 / 26 de gener

L'exèrcit franquista ocupa Barcelona.

El seu pare, Bartomeu Boix, és detingut i portat a un camp de concentració. És jutjat i condemnat a vuit anys de presó.

Francesc Boix inicia el camí cap a l'exili. És internat als camps francesos de Vernet (Arièja) i Septfonds (Tarn i Garona).

Setembre. Des dels camps francesos surt cap al nord de França amb un grup de combatents de la República espanyola, enrolats a la 28a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE), destinats a la zona de Vosges (regió de Lorena, al nord-est de França).

1940 / 20-21 de juny. Cau presoner dels alemanys. És internat al *Frontstalag* 140 de Belfort, al nord-est de França (camp de presoners de guerra en territori francès).

1941 / És desplaçat a l'*Stalag* XI-B de Fallingbostel, a la Baixa Saxònia (camp de presoners de guerra a Alemanya)

—

4 LA DEPORTACIÓ (1941-1945)

Quan Boix arribà a Mauthausen, el camp ja mostrava l'aspecte de sinistra fortalesa que els deportats republicans espanyols van haver d'engrandir ells mateixos a costa de la seva vida, tasca a la qual es veié forçat ell mateix fins que fou destinat a l'*Erkennungsdienst* (Servei d'identificació), a finals del 1941, on ja hi treballava el tortosí Antoni Garcia i on s'incorporà més tard el madrileny José Cereceda.

Els caps del servei disposaven de diversos ajudants al laboratori fotogràfic per tal de dur a terme les tasques d'identificació dels presoners, els esdeveniments i les visites de jerarques, les morts «per intent d'evasió», etc. Ben aviat Boix, en connexió amb els cercles comunistes, copsà les possibilitats de relacions interessades amb les *Schutzstaffel*, SS (organització de seguretat del Partit Nacionalsocialista Alemany dels

Treballadors) per obtenir favors per als espanyols i, sobretot, acumular proves contra els botxins, a base d'amagar negatius, que van ser trets del camp pels joves integrants del comando *Poschacher* (nom de la pedrera on treballaven al poble de Mauthausen) i custodiats per una veïna del poble, Anna Pointner.

— Camps de concentració de Mauthausen i Gusen
El camp, erigit el 1938, ha acabat per esdevenir emblema de la deportació republicana, pel nombre dels que hi foren internats. Dels més de set mil republicans internats en aquest camp, tan sols al voltant de dos mil aconseguiren sobreviure. La majoria d'ells van morir al recinte de Gusen, anomenat «cementiri dels espanyols», a causa de les duríssimes condicions de treball i les malalties associades a la fam i a l'esgotament, sense que no hi manqués el gasejat de centenars d'ells al castell de Hartheim, centre utilitzat per a l'assassinat de malalts psíquics i físics.

— L'alliberament

A partir de l'alliberament, el 5 de maig, per part de les forces nord-americanes, a Francesc Boix se li obrí la gran oportunitat de completar la seva tasca com a fotògraf. Des del primer dia de llibertat fins a un mes després, la seva càmera captà les imatges de l'entrada dels soldats, de les instal·lacions del camp, de l'interrogatori del comandant del camp, Franz Zierys, dels companys deportats, de les repatriacions dels diversos col·lectius...

5 CRONOLOGIA

1941 / 27 de gener

És deportat a Mauthausen juntament amb 1.506 republicans espanyols. El seu número de matrícula és el 5185. És identificat, com tots els republicans, amb un triangle blau (apàtrides) amb la lletra «S» (*Spanier*).

Final d'agost. És incorporat a l'*Erkennungsdienst* (Servei d'identificació), laboratori i arxiu fotogràfic.

Desembre. És traslladat al Block 2, per haver estat destinat a l'*Erkennungsdienst* (Servei d'identificació), on es trobaven els presos coneguts com a prominents que havien accedit a treballs especials des serveis del camp i gaudien d'un tracte especial, com ara certs privilegis i llibertat de moviments respecte als altres.

1942 / 2 d'abril. Bartomeu Boix, pare de Francesc, surt de la presó Model de Barcelona. Mor al cap de pocs dies.

1943 / Febrer. Després de la derrota de Stalingrad, des de Berlín es dona l'ordre de no deixar cap prova de les activitats als camps de concentració i d'extermini. S'han de destruir tots els testimonis fotogràfics i fílmics. A iniciativa de Francesc Boix, se sostreuen els negatius del laboratori fotogràfic. S'organitza una xarxa de deportats republicans que amaguen el material fins a fer-lo sortir del camp.

1943 / A finals d'aquest any un grup de joves republicans coneguts com a *Poschacher* són destinats a treballar a la pedrera propietat de l'empresari Anton Poschacher, del poble de Mauthausen, de la qual els ve el nom.

1944 / Octubre. El grup dels *Poschacher* són destinats definitivament fora del camp. Ells són els responsables de treure els negatius del camp, i lliurar-los a la senyora Anna Pointner, veïna del poble, que els va guardar fins a l'alliberament.

1945 / 5 de maig. Tropes nord-americanes alliberen el camp de Mauthausen. A partir d'aquell moment, Francesc Boix desplega una gran activitat com a reporter, documentant la vida al camp.

—

6 UNA NOVA VIDA (1945-1951)

Tot just arribat a París i amb milers de fotografies i negatius, Boix oferí el material a diverses publicacions periòdiques i editorials, i esdevingué una autoritat pel que fa al coneixement del camp de Mauthausen, fins al punt que va ser citat com a testimoni al judici de Nuremberg i al de Dachau, ocasió que aprofità per documentar el procés. Mentrestant desplegava la seva nova vida a París, emparat per amics i famílies exiliades, sense cap possibilitat d'entrar a Espanya, i encetava una fructífera trajectòria professional, que el dugué a viatjar com a reporter i a documentar esdeveniments cabdals de l'acció política del PCE i de les JSU, activitat ben avinguda amb el seu caràcter inquiet, però no gaire adient per a la seva salut malmesa. Al cap de sis anys d'haver tornat de Mauthausen, morí el 7 de juliol de 1951 a l'hospital Rothschild i va ser enterrat al parisenc cementiri de Thiais.

— Retorn al país d'acollida

A París, Francesc Boix, com la resta d'antics deportats, tingué l'acollida amistosa que li va ser negada el 1939 i, gràcies al seu caràcter expansiu, conreà relacions i amistats que l'ajudaren a endegar una nova vida, molt activa des del punt de

vista professional, i vinculada a la seva militància política. Frustrat el seu intent de retrobar-se amb la seva germana Núria a Andorra, conreà afectes entre els republicans exiliats, amb una especial relació amb Joaquín López Raimundo, antic company de militància a les JSU i també deportat a Mauthausen.

— Testimoni dels judicis contra la jerarquia nazi
La seva declaració davant el Tribunal Militar Internacional reunit a Nuremberg, creat per jutjar els crims perpetrats pels jerarques nazis, se sentí entre els dies 28 i 29 de gener de 1946, i va ser cabdal la seva identificació d'Ernst Kaltenbrunner en la seva visita a Mauthausen i el relat de les fotografies preses per les SS. Poc després, entre el març i l'abril del mateix any assistí també com a testimoni a Dachau, davant el tribunal militar americà que jutjava seixanta-un criminals de Mauthausen, i hi va aportar, de nou, fotografies com a proves de «conspiració criminal».

— Reporter gràfic
El Boix fotògraf esdevingué reporter habitual de les publicacions vinculades al Partit Comunista Francès, *Regards*, *L'Humanité* i *Ce Soir*, tasca que el dugué a viatjar per cobrir diversos actes de l'òrbita comunista, a conèixer personalitats insignes de l'exili republicà, com ara Dolores Ibárruri, *La Pasionaria*, Pablo Picasso o Santiago Carrillo, i a ser present en totes les mobilitzacions polítiques en contra de la dictadura franquista, en els anys en què les relacions de França amb el règim espanyol travessaven moments difícils.

7 CRONOLOGIA

Entre el 1945 i el 1951 duu a terme la seva activitat de reporter a París per a diverses publicacions, sempre de l'òrbita del partit comunista: *Regards*, *L'Humanité*, *Ce Soir* i *El Mundo Obrero*.

1946 / 28 i 29 de gener. Declara com a testimoni als judicis de Nuremberg.

Març-maig. Presenta el seu testimoni als judicis de Dachau.

Viatja a Algèria, a la zona de la Cabília, juntament amb altres companys reporters i periodistes amb motiu d'un reportatge fotogràfic.

9 de febrer. Assisteix com a reporter a la inauguració de l'exposició d'arts plàstiques organitzada pel Comitè de coordinació artística francoespanyola celebrada a París.

17 de febrer. Cobreix l'acte celebrat amb motiu del desè aniversari del triomf electoral del Front Popular celebrat a la sala Pleyel, París.

23 de febrer. Assisteix a l'acte de condemna per l'assassinat de Cristino García, militant comunista, guerriller antifranquista i membre de la Resistència Francesa, per part de les autoritats franquistes.

9 de març. És present a la mobilització i manifestació contra la dictadura franquista a París després de l'afusellament de Cristino García.

27 de març. Documenta fotogràficament l'enterrament de Francisco Largo Caballero, president del govern espanyol entre el 1936 i el 1937.

1947 / 20 de juny-25 de juliol. Assisteix al I Festival Mundial de la Joventut i dels Estudiants, celebrat a Praga. El festival va reunir més de disset mil joves de setanta-dos països, sota el lema «Joventut, uneix-te en la lluita per una pau ferma i duradora».

1948 / 9 de juny. Boix i la seva germana intenten veure's a la frontera entre Andorra i França, però no ho aconsegueixen.

Juliol. Realitza el reportatge gràfic del Tour de França.

1949 / 14 d'agost. Assisteix al II Festival Mundial de la Joventut i dels Estudiants, celebrat a Budapest. També a Budapest es donaven cita els Jocs Mundials Universitaris d'Estiu i la gran festa de la joventut del món. El festival va reunir vint mil joves de vuitanta-dos països, sota el lema «Joventut, uneix-te! Endavant, per una pau ferma, per la democràcia, la independència nacional dels pobles i un futur millor!»

1951 / 7 de juliol. Mor a l'hospital Rothschild i és enterrat al cementiri Thiais, de París.

8 FRANCESC BOIX, UN FOTÒGRAF DEL SEU TEMPS

Francesc Boix va viure de ple la revolució que va suposar el format 135 o de «pas universal» en fotografia. El nou fotoperiodisme impulsat per la imposició d'aquest format —amb el sistema LEICA com a eina principal— va obrir pas a una visió nova i directa de la realitat, que fotògrafs com Boix van fer seva. L'experiència duríssima dels anys viscuts i l'ofici exercit des de jove el van formar com a fotògraf. Però el seu enginy i un talent innat el van fer singular. Va aprendre a explicar la realitat amb una narració sincera i directa dels fets.

L'obra de Boix no és extensa. No va viure prou. Però sí que és intensa, directa i viscuda amb passió. Boix ens parla d'allò que li va tocar viure. De caràcter despert i tafaer, el Boix professional és un «reporter» complet. Tècnicament hàbil, es mou en el documentalisme gràfic amb agilitat. Observador privilegiat, enquadra en el visor de la càmera allò que creu essencial. Imatges ben compostes, visualment clares el fan un narrador polivalent. És objectiu quan cal —capta el que veu—, però també s'implica en els fets i ideològicament reforça el que vol transmetre amb reportatges dinàmics, passant del pla general al primer pla, fent servir les diagonals, els contrapicats, etc., i buscant el moment precís, allò que el nou fotoperiodisme nascut en els focs de les guerres d'Europa postulava: informar sense ser indiferent.

Pep Parer, fotògraf

9 CRONOLOGIA 1933 - 1946

1933

30 de gener - Hitler és nomenat canceller d'Alemanya després que el seu partit (NSDAP, Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors) guanyés les eleccions parlamentàries del juliol del 1932.

27 de febrer - Incendi del Reichstag (seu del Parlament alemany). Decret d'emergència que confereix a Hitler poders especials per perseguir els opositors polítics.

22 de març - Obertura del primer camp de concentració, a Dachau, on són internats els dissidents polítics alemanys.

1 d'abril - Primer dia de boicot als comerços jueus. Posteriorment afecta metges, advocats i altres professions liberals.

10 de maig - Inici de la censura intel·lectual del règim nazi. Crema de llibres escrits per jueus i membres de l'oposició al nazisme a la Bebelplatz de Berlín.

14 de juliol - Prohibició de formar nous partits a Alemanya. Prèviament, el 5 de juliol, s'havien prohibit els partits existents excepte el nazi (NSDAP). Aprovació de la llei que priva els estrangers i els jueus sense nacionalitat de la nacionalitat alemanya i de la llei d'esterilització de deficients físics i mentals.

1934

2 d'agost - Després de la mort del president Von Hindenburg, Hitler reuneix els càrrecs de president i canceller i es converteix en l'únic líder (*führer*) d'Alemanya.

1935

1 d'abril - Comença l'assetjament contra els testimonis de Jehovà.

15 de setembre

Lleis de Nüremberg, que aïllen la comunitat jueva de la resta d'alemanys. Altres països aliats d'Alemanya promulguen legislacions similars.

1936

6 de juny - S'endureixen les restriccions contra el poble gitano.

17 de juny - Heinrich Himmler és nomenat *Reichsführer SS*, cap del grup de combat d'elit de l'Alemanya nazi (SS).

12 de juliol - S'estableix el camp de Sachsenhausen, prop de Berlín.

17-19 de juliol - Cop d'estat d'una part de l'exèrcit espanyol dirigit pel general Franco, en contra de la Segona República. Inici de la Guerra Civil espanyola. Hitler i Mussolini presten ajuda als sollevats.

1 d'agost - Se celebren els Jocs Olímpics d'estiu a Berlín.

10 d'octubre - Les SS creen l'Oficina Central per a la lluita contra l'homosexualitat i l'avortament. Prop de 15.000 homosexuals alemanys moririen als camps de concentració.

1937

Comença «l'arianització» de l'economia alemanya. Els jueus són obligats, sense cap base legal, a vendre els seus negocis, en la major part dels casos a preus per sota el seu valor real.

26 d'abril - La Legió Còndor de l'aviació alemanya bombardeja Guernica.

15 de juliol - Es posa en funcionament el camp de Buchenwald a Alemanya.

1938

11-13 de març - Alemanya annexiona Àustria (Anschluss) al Tercer Reich alemany.

6-15 de juliol - Conferència d'Évian (França). Delegats de 32 països i representants d'organitzacions d'ajut als refugiats tracten les quotes d'immigració per als refugiats que fugen d'Alemanya. Els Estats Units i altres països es neguen a suavitzar les restriccions a la immigració.

25 de juliol - S'inicia la batalla de l'Ebre, la més llarga i sagnant de la Guerra Civil espanyola, que s'allargarà fins al mes de novembre.

8 d'agost - Es crea al camp de Mauthausen a Àustria.

17 d'agost - Decret pel qual els jueus alemanys han d'afegir Israel i Sara als seus noms de pila.

1 d'octubre - Ocupació i annexió a Alemanya de la regió txecoslovaca dels Sudets.

28 d'octubre - Expulsió dels jueus polonesos residents a Alemanya.

9 de novembre - Nit dels Vidres Trencats a Alemanya. Milers de comerços jueus i sinagogues són atacats i incendiats. Al voltant de 30.000 jueus són tancats en camps de concentració. Hi moren unes 2.000 persones. En els mesos següents, prop de cent quinze mil jueus abandonen el país.

12 de novembre - El decret per a l'exclusió de jueus de la vida econòmica alemanya tanca totes les empreses que són propietat de jueus.

1939

15 de març - Ocupació alemanya de Txecoslovàquia.

1 d'abril - Fi de la Guerra Civil espanyola. Uns 500.000 refugiats republicans fugen a França.

15 de maig - S'estableix el camp de dones de Ravensbrück (Alemanya).

23 d'agost - Els governs d'Alemanya i la Unió Soviètica signen el pacte de no-agressió Molotov-Ribbentrop, on es comprometen a repartir-se l'Europa oriental.

1 de setembre - Alemanya envaeix Polònia. Inici de la Segona Guerra Mundial.

1 de setembre - Inici del programa d'extermini de 70.000 deficients mentals alemanys.

3 de setembre - La Gran Bretanya, França, l'Índia, Austràlia i Nova Zelanda declaren la guerra a Alemanya. Internament d'uns 20.000 jueus alemanys i austríacs.

1940

9 d'abril - Invasió alemanya de Dinamarca i Noruega.

10 de maig - Invasió alemanya d'Holanda, Bèlgica i França.

20 de maig - Entra en funcionament el camp de concentració d'Auschwitz I (Polònia).

10 de juny - Itàlia entra a la guerra al costat d'Alemanya.

22 de juny - Signatura de l'armistici entre Alemanya i França. El nord del país és ocupat per l'exèrcit alemany, les regions d'Alsàcia i Lorena són annexionades al Tercer Reich i el sud roman sense ser ocupat, sota el lideratge del mariscal Pétain. La capital es trasllada a Vichy. La França de Vichy col·labora activament amb els alemanys.

13 d'agost - Inici de la batalla d'Anglaterra. Els bombardeigs alemanys no aconsegueixen la rendició britànica.

6 d'agost - Arribada dels primers 398 republicans espanyols a Mauthausen.

13 de setembre - Entrevista a Berlín del ministre d'Afers exteriors espanyol Ramón Serrano Súñer amb Adolf Hitler.

27 de setembre - Alemanya, Itàlia i el Japó signen a Berlín el pacte tripartit que constitueix l'exèrcit de l'Eix.

12 d'octubre - S'estableix el gueto de Varsòvia amb una població al voltant de les 350.000 persones, el 30 % dels seus habitants.

23 d'octubre - Hitler i Franco s'entrevisten a Hendaia. El cap de les SS Himmler visita Barcelona.

1941

6 d'abril - Invasió alemanya de Grècia i Iugoslàvia.

22 de juny - Invasió alemanya de la Unió Soviètica. Durant aquest any i el següent, centenars de milers de jueus soviètics són afusellats i llençats a fosses comunes per les SS.

31 de juliol - Reinhard Heydrich, cap de les forces de seguretat alemanyes, inicia els preparatius de l'operació Reinhard, nom en clau que els nazis van donar al pla d'assassinar els jueus polonesos, i és responsable de l'extermini d'1.700.000 d'ells.

18 d'agost - Drancy es converteix en el camp d'internament per als jueus detinguts a França.

3 de setembre - Primer gasejat experimental amb Zyklon B a Auschwitz. Les víctimes eren presoners de guerra soviètics.

Octubre - S'estableix el camp de Majdanec, per als presoners de guerra polonesos, que va ser transformat en camp de concentració al febrer del 1943. S'inicia la construcció del camp d'extermini d'Auschwitz II (Auschwitz-Birkenau).

15 d'octubre - Construcció del primer camp d'extermini a Belzec (Polònia), que entra en funcionament definitiu el 17 de març de 1942.

24 de novembre - S'estableix el camp de concentració de Theresienstadt (Txecoslovàquia).

6 de desembre - Contraofensiva soviètica a la batalla de Moscou. Els plans expansius dels nazis són aturats.

7 de desembre - Atac japonès a la base naval nord-americana de Pearl Harbor (Hawaii). Els Estats Units entren a la guerra a favor dels aliats.

8 de desembre - Inici de les operacions d'extermini amb gas al camp de Chelmno (Polònia).

11 de desembre - Alemanya declara la guerra als Estats Units d'Amèrica.

1942

20 de gener - Conferència de Wansee (Alemanya), en què diversos ministeris i agències alemanyes es coordinen per implementar la «Solució final» a la qüestió jueva a Europa.

1 de març - Comencen a funcionar les cambres de gas d'Auschwitz.

7 de març - Primera deportació massiva de jueus al camp de Belzec, la més gran de tota l'operació Reinhard. Uns 435.000 jueus van ser gasejats entre el 17 de març i el 31 de desembre d'aquell any.

27 de març - Partida del primer comboi des de Drancy fins a Auschwitz.

Abril - Entra en funcionament el camp d'extermini de Sobibor (Polònia).

4 de juny - Victòria nord-americana a Midway. S'atura l'allau de victòries japoneses.

11 de juny - S'estableix el camp de Auschwitz III (Auschwitz-Monowitz), on s'instal·la l'empresa IG Farben.

28 de juny - Ofensiva alemanya d'estiu contra el Caucas i Stalingrad.

4 de juliol - Comença el gasejat massiu de jueus a Auschwitz II.

16 de juliol - Ràtzia del Velòdrom d'Hivern de París, que acaba amb 12.884 arrestos.

22 de juliol - Deportació massiva de 265.000 jueus del gueto de Varsòvia al camp de Treblinka II. L'endemà comencen les operacions de gasejat massiu.

4 de novembre - Finalitza la batalla d'El Alamein. Alemanys i italians són expulsats d'Egipte pels britànics i es retiren a Tunísia.

8 de novembre - Desembarcament angloamericà al nord d'Àfrica.

11 de novembre - L'exèrcit alemany envaeix la zona no ocupada de França i impermeabilitza els Pirineus.

19 de novembre - Comença la contraofensiva soviètica d'hivern a Stalingrad. El sisè exèrcit alemany és encerclat.

1943 - 2 de febrer - El sisè exèrcit alemany es rendeix a Stalingrad.

19 d'abril - Revolta del gueto de Varsòvia. Els darrers 70.000 jueus de la ciutat són exterminats.

13 de maig - Les forces germanoitalianes es rendeixen a Tunísia.

16 de juliol - Finalitza la batalla de Kursk, última ofensiva alemanya d'envergadura al front de l'est.

3 de setembre - Invasió aliada d'Itàlia.

**8 de setembre - Rendició oficial d'Itàlia als aliats.
Els alemanys deporten els jueus italians**

1944

19 de març - Ocupació alemanya d'Hongria.

15 de maig - Comença la deportació massiva de jueus hongaresos.

6 de juny - Desembarcament aliat a Normandia (França).

22 de juny - Inici d'una gran ofensiva soviètica d'estiu que expulsa els alemanys de la Unió Soviètica i arriba a les portes de Varsòvia. Comencen les evacuacions forçoses dels camps, conegudes com les «Marxes de la mort».

23 d'agost - S'allibera el camp d'internament de Drancy.

25 d'agost - París és alliberada.

2 d'octubre - Insurrecció de Varsòvia contra els alemanys. Hi moren 250.000 polonesos i la ciutat és arrasada.

19 d'octubre - Intent d'invasió de la Val d'Aran per part d'un grup de guerrillers comunistes amb l'objectiu, dins del marc de l'anomenada "Operación Reconquista", d'avançar cap al sud i enderrocar el règim de Franco. L'operació fracassa i els maquis han de tornar a França.

1945

27 de gener - Alliberament del camp d'Auschwitz per forces soviètiques.

29 d'abril - Els americans alliberen el camp de Dachau.

30 d'abril - Adolf Hitler se suïcida al seu búnquer de Berlín. Tropes soviètiques alliberen el camp de Ravensbrück.

5 de maig - Alliberament del camp de Mauthausen per forces nord-americanes.

8 de maig - Rendició oficial d'Alemanya.

2 de setembre - Rendició oficial del Japó. Oficialment és la fi de la Segona Guerra Mundial.

20 de novembre - S'estableix el Tribunal Militar Internacional format per jutges dels Estats Units, Anglaterra, França i Rússia. Comença el judici contra vint-i-dos jerarques nazis a la ciutat de Nuremberg.

1946

28 i 29 de gener - El fotògraf Francesc Boix declara als judicis de Nuremberg. Algunes de les fotografies robades per republicans deportats al camp de Mauthausen són presentades com a prova contra alguns dels oficials nazis, que són condemnats per crims contra la humanitat i sentenciats a mort.